

Н. О. ТЕРЕНДА, Т. Б. ПАВЛІВ, Н. О. СЛОБОДЯН

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЕКСТРЕНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, м. Тернопіль, Україна**Мета:** оцінити наявність професійного вигорання у працівників екстреної медичної допомоги.**Матеріали і методи.** Проведено опитування 157 працівників екстреної медичної допомоги Львівської області з використанням тесту професійного вигорання за К. Маслач і С. Джексоном для визначення наявності та ступеня професійного вигорання.**Результати.** За результатами дослідження виявлено переважання серед респондентів працівників віком до 49 років (81 %) та жінок 58 %. Більшість серед респондентів становили молодші спеціалісти з медичною освітою. Висока професійна кваліфікація підтверджується наявністю вищої кваліфікаційної категорії більше ніж у половини опитаних.

У (50,32±3,99) % виявляли середній рівень емоційного виснаження, в (22,29±3,32) % – високий. При визначенні деперсоналізації особи низький рівень спостерігали в (28,66±3,61) %, середній – у (61,78±3,88) %, високий – в (7,64±2,12) %. Середній рівень редукції особистих досягнень виявлено в (23,57±3,39) %, високий – у (51,59±3,99) %, дуже високий – в (22,93±3,36) % респондентів.

У середньому рівень професійного вигорання у респондентів становив 53,38±0,91 (середній рівень). При встановленні кореляційно-регресійного зв'язку виявлено вплив віку $r_{xy}=0,2563$ ($p=0,001$) та професійного стажу роботи $r_{xy}=0,3225$ ($p=0,000$) на розвиток професійного вигорання.**Висновки.** У працівників екстреної медичної допомоги Львівської області виявлено в (62,42±3,86) % середній та у (1,27±0,89) % високий рівні професійного вигорання. Одними із факторів, які спричинили розвиток професійного вигорання, були вік респондентів та їх стаж роботи в екстреній медичній допомозі. Опосередковано на високий рівень професійного вигорання вплинула пандемія COVID-19.**КЛЮЧОВІ СЛОВА:** професійне вигорання; працівники екстреної медичної допомоги; вік; стаж роботи.

Медичні працівники часто стикаються зі значними психоемоційними навантаженнями. Особливо вони збільшилися в період пандемії COVID-19. Як наслідок, у працівників може виникнути професійне вигорання як реакція організму на тривалий вплив стресів середньої інтенсивності, що зумовлені їх професійною діяльністю. Вперше поняття «професійне вигорання» («burnout») ввів у практику американський психіатр Н. Freudenberger у 1974 р. [1, 2]. Згодом запропоновано термін «синдром емоційного вигорання» як проблему працівників, професійна діяльність яких пов'язана з аспектами спілкування з людьми. Цей термін трактують як процес поступової втрати емоційної, когнітивної та фізичної енергії, що проявляється симптомами емоційного, розумового виснаження, фізичної втоми, особистої відстороненості та зниження задоволення від виконання роботи, включаючи розвиток негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи, втрати співчуття до пацієнтів [5, 3, 7]. Тривала стресова ситуація є ключовою в розвитку професійного вигорання. За даними англійських дослідників, серед лікарів загальної практики виявляють високий рівень тривоги в 41 % випадків, клінічно

виражену депресію – в 26 % опитаних. Поширеність синдрому емоційного вигорання оцінюють в середньому від 25 до 80 % за різними даними і професійними групами. Синдром вигорання виявляють у 80 % психіатрів, 61 % стоматологів та 47 % онкологів. Третина лікарів використовує медикаментозні засоби для корекції емоційного напруження, кількість вживаного алкоголю перевищує середній рівень [2, 6].

Мета роботи: оцінити наявність професійного вигорання у працівників екстреної медичної допомоги.**Матеріали і методи.** Проведено опитування працівників екстреної медичної допомоги (ЕМД) з використанням тесту професійного вигорання за К. Маслач і С. Джексоном для визначення наявності та ступеня професійного вигорання [4].

Опитувальник складається із трьох шкал: «психоемоційне виснаження» (9 тверджень), «деперсоналізація» (5 тверджень), «редукція особистих досягнень» (8 тверджень), результати яких підсумовують і визначають ступінь професійного вигорання.

Психоемоційне виснаження – процес вичерпання емоційних, фізичних, енергетичних ресурсів професіонала, який працює з людьми. Висна-

ження проявляється хронічною емоційною і фізичною втомою, байдужістю та холодністю щодо оточуючих з ознаками депресії і дратівливості.

Деперсоналізація (особистісне віддалення) – специфічна форма соціальної дезадаптації професіонала, який працює з людьми. Особистісне віддалення проявляється зменшенням кількості контактів з оточуючими, підвищенням дратівливості та нетерпимості в ситуаціях спілкування, негативізмом щодо інших людей.

Редукція особистих досягнень (професійна мотивація) – зниження відчуття компетентності в своїй роботі, невдоволення собою, зменшення цінності своєї діяльності, негативне самосприйняття в професійній сфері. Виникнення почуття провини за власні негативні прояви або почуття, зниження професійної та особистої самооцінки, поява почуття власної неспроможності, байдужості до роботи. Зниження рівня робочої моти-

вації та ентузіазму щодо роботи альтруїстичного змісту. Стан мотиваційної сфери оцінюють за такими показниками, як продуктивність професійної діяльності, оптимізм і зацікавленість в роботі, самооцінка професійної компетентності та ступеня успішності в роботі з людьми.

Статистичну обробку матеріалу проводили зі застосуванням пакета ліцензованих прикладних програм Statistica 10.0 та MS Excel XP.

Результати дослідження та їх обговорення.

Опитано 157 працівників екстреної медичної допомоги м. Львова та області, з них 66 чоловіків (42 %) та 91 жінка (58 %). Середній вік респондентів становив $(38,56 \pm 1,54)$ року. Всіх опитаних поділено на 5 вікових груп: до 30 років, 30–39 років, 40–49 років, 50–60 років, старше 60 років (рис. 1).

Отримані дані свідчать про переважання осіб віком до 30 років та у вікових категоріях 30–49 років.

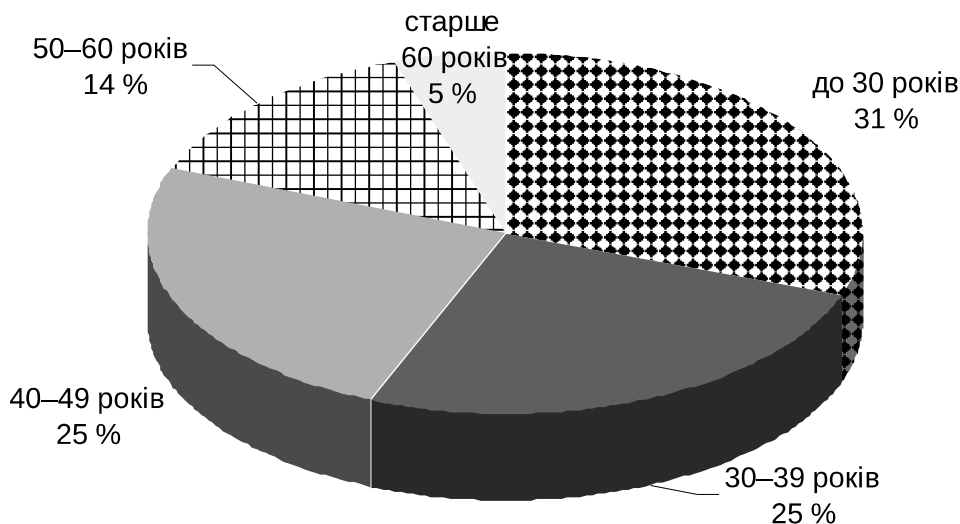

Рис. 1. Поділ опитаних працівників екстреної медичної допомоги Львівської області за віком.

Більшість респондентів працює фельдшерами $((27,39 \pm 3,56) \%)$ у складі лікарської бригади ЕМД та фельдшерами-керівниками фельдшерської бригади ЕМД $((12,10 \pm 2,60) \%)$. Серед опитаних також були лікарі бригад ЕМД $((25,48 \pm 3,48) \%)$, медичні сестри $((25,48 \pm 3,48) \%)$ та молодші медичні сестри $((9,55 \pm 2,34) \%)$, що свідчить про переважання серед опитаних молодших спеціалістів із медичною освітою.

У більшості респондентів наявна висока професійна кваліфікація, що підтверджується наявністю вищої кваліфікаційної категорії в $(57,32 \pm 3,95) \%$ опитаних, першої – у $(9,55 \pm 2,34) \%$, другої – в $(11,46 \pm 2,54) \%$, лише $(21,66 \pm 3,29) \%$ не мали кваліфікаційної категорії.

Стаж роботи в ЕМД більше 20 років мали 31 % опитаних, 11–15 років – 20 %, 16–20 років – 11 %, що свідчить про тривалий вплив професійних факторів на їх емоційний стан (рис. 2).

Синдром емоційного (професійного) вигорання включає три основні складові: емоційну виснаженість, деперсоналізацію (цинізм) і редукцію професійних досягнень. Тому проведено визначення цих складових у працівників ЕМД Львівської області.

Відповідно до шкали тесту професійного вигорання К. Маслач і С. Джексона, дуже низький рівень емоційного виснаження спостерігали лише у $(2,55 \pm 1,26) \%$, низький – в $(23,57 \pm 3,39) \%$, середній – у $(50,32 \pm 3,99) \%$, високий – в $(22,29 \pm 3,32) \%$, дуже високий – у $(1,27 \pm 0,89) \%$. Середнє значення рівня – $25,38 \pm 0,58$, що відповідає середньому рівню емоційного виснаження. При визначенні кореляційно-регресійного зв'язку встановлено достовірний вплив віку $r_{xy} = 0,1699$ ($p = 0,033$) та стажу $r_{xy} = 0,2436$ ($p = 0,002$) на розвиток емоційного виснаження.

При визначенні деперсоналізації особи дуже низький рівень спостерігали в $(1,27 \pm 0,89) \%$

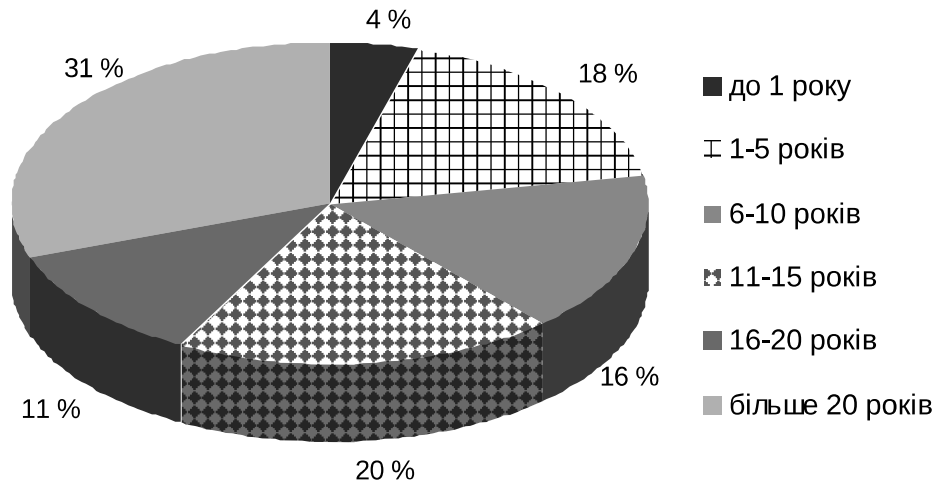

Рис. 2. Поділ опитаних працівників екстреної медичної допомоги Львівської області за стажем роботи.

осіб, низький – у (28,66±3,61) %, середній – в (61,78±3,88) %, високий – у (7,64±2,12) %, дуже високий – в (0,64±0,63) %. Середнє значення рівня – 13,15±0,27, що відповідає середньому рівню деперсоналізації. При встановленні кореляційно-регресійного зв'язку виявлено слабкий вплив віку $r_{xy}=0,2793$ ($p=0,000$) та стажу $r_{xy}=0,2698$ ($p=0,001$) на розвиток деперсоналізації особи.

Ще одна складова професійного вигорання – редукція особистих досягнень. Її середнє значення становило 33,09±0,52, що відповідає високому рівню даного показника. Низький рівень виявлено в (1,91±1,38) %, середній – у (23,57±3,39) %, високий – в (51,59±3,99) %, дуже високий – у (22,93±3,36) % респондентів. Коефіцієнт кореляції свідчить про зворотний слабкий вплив віку $r_{xy}=-0,1704$ ($p=0,033$) та стажу $r_{xy}=-0,1807$ ($p=0,024$) на розвиток редукції особистих досягнень.

На основі попередніх даних для кожного опитуваного розраховано імовірність професійного вигорання. Отримані результати вказували на те, що в середньому рівень професійного вигорання у респондентів становив 53,38±0,91 (се-

редній рівень). Дуже низький рівень виявлено у (0,64±0,63) %, низький – в (35,67±3,82) %, середній – у (62,42±3,86) %, високий – в (1,27±0,89) % опитаних. При встановленні кореляційно-регресійного зв'язку виявлено слабкий вплив віку $r_{xy}=0,2563$ ($p=0,001$) та середньої сили вплив стажу $r_{xy}=0,3225$ ($p=0,000$) на розвиток професійного вигорання.

Висновки

У працівників ЕМД Львівської області виявлено в (62,42±3,86) % середній та у (1,27±0,89) % високий рівні професійного вигорання. Одними із факторів, які спричинили розвиток професійного вигорання, були вік респондентів та їх стаж роботи в ЕМД. Опосередковано на високий рівень професійного вигорання вплинула пандемія COVID-19.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні причин розвитку професійного вигорання, в тому числі й пандемії COVID-19, та розробці заходів профілактики професійного вигорання.

Список літератури

1. Гончарова І. М. Професійно-емоційне вигорання та заходи його попередження / І. М. Гончарова // Пріоритети розвитку медичних наук у XXI столітті : матеріали наук.-практ. конф., 18–19 берез. 2016 р. – Одеса : Південна фундація медицини, 2016. – С. 71–73.
2. Кавецька Н. А. Професійне вигорання серед медичних працівників: психологічні аспекти / Н. А. Кавецька, С. М. Андрейчин, Н. З. Ярема // Медична освіта. – 2020. – № 4. – С. 27–31.
3. Особистісні характеристики, що сприяють професійному вигоранню лікарів швидкої та невідкладної допомоги / І. А. Нагорний, Є. Г. Халімов, Д. М. Остапенко [та ін.] // Матеріали XIII Міжнародних Пригожинських читань (назустріч 100-річчю з дня народження І. Р. Пригожина), 2 черв. 2017 р. – Одеса, 2017. – С. 286–288.
4. Практикум по психології менеджмента и профессиональной деятельности / под ред. Г. С. Никифорова, М. А. Дмитриевой, В. М. Снеткова. – СПб. : Речь, 2001. – С. 276–282.
5. Плоткин Ф. Синдром эмоционального выгорания: фантом или клиническая реальность? / Ф. Плоткин // Теория и практика охраны психического здоровья. – 2015. – № 1. – С. 121–141.
6. Синдром профессионального выгорания у врачей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://alexeima2.livejournal.com/215053.html>.
7. The dark side of resilience and burnout: A moderation–mediation model / L. Treglown, K. Palaiou, A. Zarola, A. Furnham // PLoS One. – 2016. – Vol. 11 (6). – P. e0156279.

References

1. Honcharova, I.M. (2016). Profesiyno-emotsiynne vyhorannya ta zakhody yoho poperedzhennya [Professional-emotional burnout and measures of its prevention]. *Proceedings from: Priorityety rozvytku medychnykh nauk u KHKHI stolitti – Priorities of Development of Medical Sciences in the XXI Century*. (pp. 71–73). Odesa: Pivdenna fundatsiya medytsyny [in Ukrainian].
2. Kavetska, N.A., Andreychyn, S.M., & Yarema, N.Z. (2020). Profesiynne vyhorannya sered medychnykh pratsivnykiv: psykholohichni aspekty [Professional burnout among medical workers: psychological aspects]. *Medychna osvita – Medical Education*, 4, 27–31 [in Ukrainian].
3. Nahorny, I.A., Khalimov, Ye.H., Ostapenko, D.M., Kovaltsova, M.V., & Sulkhodost, I.A. (2017). Osobystisni kharakterystyky, shcho spryayut profesiynomu vyhorannu likariv shvydkoyi ta nevidkladnoyi dopomohy [Personal characteristics that contribute to the professional burnout of ambulance doctors]. *Proceedings from: XIII Mizhnarodnyy Pryhozhyns'kykh chytan' (nazustrich 100-richchyu z dnya narodzhennya I. R. Pryhozhyna) – XIII International Prigogine Readings (on the occasion of the 100th anniversary of the birth of IR Prigogine)*. Odesa [in Ukrainian].
4. Nikiforova, G.S., Dmitriyevoy, M.A. & Snetkova V.M. (2001). *Praktikum po psykhologii menedzhmenta i professionalnoy deyatelnosti [Workshop on the psychology of management and professional activity]*. St. Petersburg: Rech [in Russian].
5. Plotkin, F. (2015). Sindrom emotsionalnogo vygoraniya: fantom ili klinicheskaya realnost? [Burnout syndrome: phantom or clinical reality?]. *Teoriya i praktika okhrany psikhicheskogo zdorovya – Theory and Practice of Mental Health*, 1, 121–141 [in Russian].
6. Sindrom professionalnogo vygoraniya u vrachey [The syndrome of professional burnout in doctors]. Retrieved from: <https://alexeima2.livejournal.com/215053.html> [in Russian].
7. Treglown, L., Palaoui, K., Zarola, A., & Furnham A. (2016). The dark side of resilience and burnout: A moderation–mediation model. *PLoS One*, 11 (6), e0156279.

OCCUPATIONAL BURNING IN EMERGENCY MEDICAL EMPLOYEES (ON THE EXAMPLE OF LVIV REGION)

N. O. Terenda, T. B. Pavliv, N. O. Slobodian

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University, Ternopil, Ukraine

Purpose: to assess the presence of burnout in emergency medical workers.

Materials and Methods. A survey of 157 emergency medical workers in the Lviv region was conducted using the burnout test by K. Maslach and S. Jackson to determine the presence and degree of burnout.

Results. According to the results of the survey, the predominance among respondents of employees under the age of 49 (81 %) and women 58.0 %. The majority of respondents were junior specialists with medical education. High professional qualification is confirmed by the presence of the highest qualification category in more than half of the respondents. In (50.32±3.99) % there was an average level of emotional exhaustion, in (22.29±3.32) % – high. When determining the depersonalization of the person, a low level was observed – in (28.66 ± 3.61) %, medium – in (61.78±3.88) %, high – in (7.64±2.12) %. The average level of reduction of personal achievements was found in (23.57±3.39) %, high – in (51.59±3.99) %, very high – in (22.93±3.36) % of respondents. The average level of burnout in respondents is 53.38±0.91 (average level). When establishing a correlation-regression relationship, the influence of age $r_{xy} = 0.2563$ ($p = 0.001$) and professional experience $r_{xy} = 0.3225$ ($p = 0.000$) on the development of burnout was revealed.

Conclusions. Employees of EMD of Lviv region had an average level of occupational burnout in (62.42±3.86) % and a high level of occupational burnout in (1.27±0.89) %. One of the factors that led to the development of burnout was the age of the respondents and their work experience in EMD. The high level of burnout was indirectly affected by the COVID-19 pandemic.

KEY WORDS: professional burnout; emergency medical workers; age; work experience.

Рукопис надійшов до редакції 20.01.2021 р.

Відомості про авторів:

Теренда Наталія Олександрівна – доктор медичних наук, професор кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України; тел.: +38(0352)-52-72-33.

Павлив Тарас Богданович – студент II курсу медичного факультету Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, спеціальність «Громадське здоров'я»; тел.: +38(0352) 52-72-33.

Слободян Наталія Олександрівна – кандидат медичних наук, доцент кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України; тел.: +38(0352) 52-72-33.